

Szerkesztőség és kiadó-hivatal:

Budapest, V. ker. főút 30. sz.
II. emelet, 18. ajtó,hová az előfizetési pénzek,
kéziratok és fölszólamlások
küldendők.Bérmertetlen levelek el nem
fogadjanak.

Kéziratok vissza nem küldetnek.

SZOMBATI UJSÁG.

ZSIDÓ VALLÁSI, KÖZSÉGI, TÁRSADALMI ÉS KÖZMŰVELŐDÉSI

HETILAP.

Előfizetési díj:

Egy évre 6 frt
Fél évre 3 „
Negyedévre 1 „ 60 kr.
Egyes szám 12 „

Hirdetési díj:

Egy kéthasábos petítor 10 kr
Többszörös hirdetésnél 7 „
Nyilttér sorja 20 „
Bélyegdíj 30 „
minden beigtatás után.Felelős szerkesztő: **Zsengeri Samu.**

Megjelenik hetenként egyszer.

Társszerkesztő: **Grosz Viktor.**

Tartalom: „Tolle causam!“ Benedictustól. — Deák Ferencz emlékezete. N. E.-től. — Tárcza: A trienti zsidó. Grosz Vikortól. — A tolerancia és a humanitás fogalmáról. Dr. Rosenberg Sándortól. — Történelmi adatok. — Irodalom. — Iskola és nevelés: Az életpálya választása. Lederer A.-tól. — Levelezés. Schneckendorff Bernáttól. — Különfélék.

Lapunkat még mindig elfogadják néhány százan, a nélkül, hogy eddig előfizettek volna, s mert az illetőkről föl nem tehetjük, hogy bennünket szándékosan meg akarnak károsítani, kell, hogy őket megrendelőknék tekintsük s hogy a lapot rendesen címükre elküldjük. Mind a mellett ismételtén kérjük az illetőket, hogy szíveskednének vagy előfizetni, vagy az eddig veft számokat vissza küldeni, mert nincs szándékunkban valakire a lapot ráerőszakolni, a ki azt a támogatásra méltónak nem tartja.

„Tolle causam!“ *)

Minden baj orvoslásának előfeltétele az ok eltávolításában áll.

Az antisemitismus — mondjuk ki nyíltan s habozás nélkül — minden államra, minden nemzetre, de különösen a zsidókra nézve baj — oly baj, melynek elhárítása általán érzett szükségesség.

„Tolle causam!“ — Távolítsd el az okot, s a baj is megszűnik!

De miben kell az antisemitismus okát keresni?

Ezen kérdésre a helyes választ adni már többen vállalkoztak; de sajnálattal kell mondanunk, hogy mindannyian az egyoldalúság hibájába estek, a keresztyének a zsidók jellemébe, a zsidók pedig a keresztyének előítéletébe helyezték az okot.

Egyik nézet úgy, mint a másik, bár mindkettő rejt magában bizonyos mértékig némi igazságot, egészben véve mégis helytelen s így ki nem elégitő; mert míg egyrészt a zsidók jellemét általában és feltétlenül károsnak, plane aljasnak és megvetendőnek nem lehet mondani, addig másrészt nem szabad a baj okát egyedül a keresztyének előítéletében keresni.

A zsidók mai nap a civilizáció azon magaslatára emelkedtek már, mely a keresztyéneket a morál színvonalára juttatta; a keresztyének előítélete pedig majdnem teljesen kivetköztetett középkori jellegéből, mely szerint a keresztyén világ minden zsidóban Krisztus megfeszítőjét látta.

Hol rejlik tehát mégis az antisemitismus oka?

Nézetünk szerint azon hármasságban, mely rendszerint együttesen szokott felmerülni, s egymással az ok és okozat közti viszonyban állván, egyik a másikat szüli, feltételezi és kiegészíti, t. i. a népek vi-

szás politikai és szociális helyzetében, másodsor a minden áron népszerűsége szert tenni akaró és a legnagyobb áldozatoktól sem visszariadó egoisztikus demagógok rút ambióójában, s végre harmadsor a kormányok s különösen a sajtó példátlan indolenciájában.

Ezen nézetünket a német- és oroszországi események kétségbevonhatatlan tényekkel igazolják.

Ugyanis a mi az elsőt illeti, azt tapasztaljuk, hogy az antisemitismus azon államokban vette kezdetét, a hol a népek szociális és politikai helyzete oly alakot öltött, mely általános elégtelenséget s ennek következtében az anarchikus mozgalmak egész láncolatát szülte, előidézte.

Ilyenkor pedig a századokon át észlelt azon traditionalis szokás jut érvényre, mely rendszerint a „hepp-hepp“-en kezdődni s a zsidók embertelen üldözésén végződni szokott.

Igy történt ez ujabbán Németországban s ennek kezdeményezése folytán utóbb Oroszországban is, a hol a zsidóüldözés valóságos massakre-ré fejlődött.

Németország, a jog- és kulturállam fenséges címével oly nagyon dicsekedni szerető hatalmas állam, mely mindig ékeskedett a „haladás és művelődés“ pávatollával, Németország kebeléből fakadt ki az antisemitismus féktelen forrása, mely mindent, mi utjában volt, magával ragadott s pusztító árként nemzeteket, országokat, államokat árasztván el szeszélyes habjaival, szívébe átülteté mindegyiköknék a ragályos betegség gyorsan hajtó és utánzásra serkentő magvát s — ime két nemzetet máris a vad barbarismus sötét örvényébe sodort.

A német hősök műve ez!

Ott, hol a kancsuka uralkodik s a vutki a legmagasabb cél; ott, hol a nihilismus torzalakká változtatá az állameszményt; ott, hol a nép még a királygyilkosságtól sem riad vissza: ott találtak termékeny talajra a „Stöcker—Henrici“-féle dogmák!

Leendő császáruk, fénykoronázott herczegük mondá ki felettük az ítéletet, midőn a hazájában kitört zsidóüldözéseket „eine Schmach für Deutschlands Ehre“-nek nevezte, s egész Európa népeinek minden jobbérületű tagja hozzátevé még az „anathema sit“-et, melyet megerősíteni az utókornak van fenntartva, s melyet a jövő nemzedék véres betűkkel fog bevésni örök fekete szennyfoltként kirívó egyik lapjába ama nagy könyvnek, melynek neve világ történet.

*) Távolítsd el az okot.

A nép zúgolódik; keresi bajának, nyomorának, inségének okait, s majd a kormányt, majd az aristocratiát, majd pedig a papságot indul megtámadni, midőn egyszerre előállanak az álarczoskodó demagógok és báránybőrbe öltözött népámitók, kik fennen hirdetik, hogy a népelszegénységének, nyomorának okai egyedül a zsidók, kik a nép utolsó csepp vérének is kiszívják, mivel hogy valóságuk is jótettnek nyilvánítja a keresztényektől uzsorakamatokat venni, azokat megcsalni, sőt vérüket is ontani.

Bármily badar is ez állítás, mégis találkozik a jámbor hívők egész serege, kik azt nemcsak valóságos meggyőződésükké nevelik, hanem annak valóságát még badarabb argumentációkkal beigazolni is törekszenek.

Mi természetesebb tehát annál, hogy a felizgatott nép a felismert közös ellenség ellen fordul és a zsidóüldözéseket könyörületlenül s a legvadabb fanatizmussal hajtja végre.

Ebből látjuk, hogy az antisemitismus valódi oka mindenekelőtt a népek szociális és politikai helyzete, melyet tehát kedvezőbbre változtatni, — továbbá egyes demagógok vakmerő izgatásai, melyeket hatályosan ellensúlyozni és megelőzni a kormányok különösen a sajtónak sürgős feladata volna.

De mit tapasztalunk e helyett az utóbbiak részéről?

Ezer meg ezer zsidócsalád, mely erkölcsileg és anyagilag tönkretétetett; ezer meg ezer zsidónő, kik erőszakkal megbecstelenítették s erényüktől megfosztattak; ezer meg ezer árva gyermek, kik az inség és nyomorban fetrengenek: a kétségbeesés szivrázó jajja sir fel hozzájuk, segítségért esdekel ezer ártatlan ajka, s a kormány ép úgy, mint a sajtó — hallgat! hallgat rendtlenül, gondtalanul, azt sem vevén észre, hogy a dühöngő vész ezáltal csak növeltetik, tápláltatik! Hiszen „qui tacet consentire videtur!“ *)

Német-, de különösen Oroszországban a nép pláne a kormányra, illetve a czárra hivatkozott, kinek állítólagos megbizásából rabolt, pusztított, gyilkolt.

S a kormány — a czár, de még a sajtó is mindennek daczára — hallgatott!

Meddig tartson hát ez égbekiáltó állapot? — — —

A bolygó zsidó meséje: Ahasverus szomoru allegoriája jut eszünkbe, ki a megváltót még háza küszöbén sem engedé megpihenni, a miért örök kinteljes életre kárhoztatott. Sehol sem tudott megállapodni. — A kegyetlen sors üldözte őt mindenütt s minden lépten-nyomon követte őt a sulyos átok vad furiáinak kiengesztelhetetlen gyűlölete. Nyugalmat, békét sehol sem talált — még meghalni sem tudott.

Mily hasonló ehhez a zsidó nép sorsa! — — —

De — „tolle causam!“ s a baj önkénytelen megszűnik.

Benedictus.

Deák Ferencz emlékezete.

A nemzet, bölcsének emlékszobrot készül állítani. Jelképes alakok fogják talapzatát diszíteni, jelül annak, hogy az, ki felettük székelend, magában egyesített mindent, a mit ők egyenként jelképeznek. Vajjon csak azt s nem-e többet? A művész istenadta lánglelkének egész erejét és gazdagságát fogja e műben megtestesíteni és annak minden kincsével e nemzeti szentélyt bőségesen megajándékozni. De a művészetnek határai vannak, melyeket átlépni nem lehet, segédeszközei hatalmasak, de nem mindenhatóak, számosak, de mégis végesek és senkinek sem adatott azokat kívánsága szerint fokozni és szaporítani. Vajjon megfogja-e örökíteni Deák Ferencznek azon tetteit is, a melyeket értünk cselekedett és hálával fog-e adózni neki azért, a mit mi köszönünk neki? Alig fogja. De mire a művészet nem képes, azt a történet nem mulasztja el. És azon koszoruban, melyet a történet fűz nagyjainak homlokára, minden tettnek megvan a maga levele és minden nemes cselekedetnek emlékezete ott ragyog, mint a harmatcsep a virágon.

Kónyi Manó hálára kötelezte le a nemzetet, midőn Deák Ferencz működésének hű és egyetlen hiteles képét összegyűjtött beszédeiben bemutatta a nagy közönségnek. A kép még nem teljes, de a kegyelet megkívánja, hogy egyes vonásaira már most is ráutaljunk.

Az 1839/40-iki országgyűlés fontos szerepet játszik hazánk újabb történetében. Az ekkor alkotott törvények, jogok és kiváltságok szerint osztályokra szakadozott nemzetben letették a törvény előtti egyenlőségnek alapját s utját egyengették a demokratiai elvek terjedésének. „E tekintetből“ írja Horváth Mihály (Huszonöt év Magyarország történelmében II. k. 168. l.) „a rendek táblája az izraelitákra is kiterjesztette figyelmét, s azoknak mindama polgári jogokat megadni indítványozta, melyet az országnak más nem nemes lakosai élveznek. De a kormány e törvényjavaslatot, melyet már a főrendi többség is igen megnyírbált vala, csak nagy megszorításokkal akarta megerősíteni. A rendek tehát, nehogy a néposztály állapota még sulyosabbá váljék s jövődjé teljes emancipációjának elébe még több akadályok vettessenek, a királyi választ egész terjedelmében nem fogadták el; hanem abból csak azon pontokat szemelték ki s ígtatták törvénybe, melyek e néposztály sorsának valódi javítására szolgáltak.“

Wesselényi Miklós báró, ezen antik erőteljes természet, melyet Széchenyi hódított meg a közéletnek, már 1833-ban felszólalt volt a zsidók védelmére. A „Balitéletekben“ (261. l.), ezen nevezetes irodalmi tüneményben, melyben oly hű rajzát adta erkölcsi, társadalmi és politikai állapotainknak, ezen hibáival együtt annyira szeretettett és mohón felkapott könyvben azt írja: „hogy ha valaha ők (a zsidók) is épen úgy élhessenek polgári alkotmányunk minden jólétével hasznaival, mint akárki más.“ De szózata elhangzott s Deák Ferenczig nem akadt senki, ki szót emelt volna az elnyomott, noha egyáltalában nem üldözött zsidó mellett. Ő, kinek legtisztább és legnemesebb felfogása volt a vallásról, nem tűrhette a türelmetlenség legkisebb foltját is a szabadságáért annyit küzdött magyar nép jellemén. „Az idő lelkével haladó mivelődés“ mondja 1833. július 13-ikán a vallás ügyében tartott beszédében, „mely sem visszalépni, sem megállani többé nem képes, ki fogja vivni a most kívánt szabadságot, mert a miveltség és szabadság azon elválhatatlan két testvér, kiket a jötevő végzet az emberiség boldogítására küldött a világra.“ E szavakat nem a zsidók érdekében mondá, de hogy tagadhatta volna meg a zsidóknak azt, a mit a protestánsok számára fennhangon követelt? „A statusnak legnagyobb hibája az“ mondja 1839. október 21-ikén a vallásbeli sérelmek ügyében tartott beszédében, „midőn a vallás dolgaiba avatkozik; elég neki arra ügyelni, hogy a status céljaival ellenkező vallások ne legyenek; azonban e hibáit Európának minden statusai elkövették; ezek már megtörténtek s

*) A ki hallgat, beleegyezni látszik.

most már azoknak kevesítésén kell igyekeznünk“ s 1840. január 20-dikán a vegyes házasságok tárgyában: „Nem a vallást kell a statusnak védelmezni. Az isteni vallás emberi védelemre nem szorult. Hanem a tiszta vallásosságot kell emelni és terjeszteni, mert ez a nép erkölcsiségének, s ez által a nemzet boldogságának legerősebb támasza. A vallást tekintve, két súlyos csapás sújthatja a polgári társaságot: „egyik a fanatizmus, a másik a vallástalanság.“

Deák Ferencz nem tartozott azok közé, a kik a valóságban, midőn tette kerül a dolog, általános nézeteiket meghazudtolják és elveiknek ellentmondanak. A karok és rendek 1839. október 28-dikán tartott kerületi ülésökben tárgyalták a főrendek üzenetét az 1832/6-ik évi országgyűlésen alkotott urbéri tárgyú törvényczikkelyek némely szakaszainak világosításáról és módosításáról szóló törvényjavaslat iránt. Az első cikkelyt illetőleg szükségesnek tartották a főrendek, hogy oly helyeken, hol az izraeliták eddig jobbágytelkeket nem tartottak, az urbéri telkek haszonvételének adása és vevése az izraelitákra nézve csak akkor és úgy eszközölthessék, ha ehhez a földesur engedelmével hozzájárul, a vevő izraeliták pedig azon urbéri telkeket saját vagy felekezeti kézi munkájával mivelendik.

Deák Ferencz a főrendek eziránt tett észrevételeit el nem fogadhatja, mert a főrendek nehezebbé teszik a zsidókra a telek vásárolhatása feltételeit, mint a többi néposztályra. Azt javasolják ugyanis, hogy a zsidó csak a földesur engedelmével vehessen telket. Ha azt értik ez alatt a főrendek, a mi a többi jobbágyokra is feltételül van a törvényben, úgy kár volt ezen feltételt különösen kikötni az izraelitákra, mert hiszen a földesur engedelmével eddig is vehetett a zsidó jobbágytelki haszonvételt; de ha a főrendek a földesuri engedelmet akképp veszik, hogy ha ez akarja, a zsidóságot kirekesztheti a telek vételétől, úgy a nekik adott engedmény a törvény formájával ellenkezik. Második feltételül teszik a főrendek azt, hogy a zsidó csak önhite sorsosai által miveltesse a földet. Ezen feltétel is annyi, mint megtagadása az engedménynek, mert hiszen sok helyeken, hol még csak egy zsidó telepedett le, hol fog ő minden mezei munkára zsidó munkásokat kaphatni; vagy ha szabad neki keresztény kocsi vagy bérest tartani, miért ne legyen neki szabad keresztény munkásokat is felfogadni? Utoljára még odajutunk talán, hol Anglia volt egykoron, hogy a zsidóknak csak sárga kalapot volt szabad viselni, a többi néposztályoktól való megkülönböztetésül. Ha a főrendek nem akarják megengedni a telek vásárolhatását a zsidónak, mondják ki világosan, de a törvényhozásnak kivihetetlen feltételekkel játszani nem szabad, s én később volnék inkább az egész törvényczikkeltől elállani, hogysem ezen feltételeket elfogadjam; de felszólítandóknak tartanám a főrendeket, hogy ezektől elálljanak. (D. F. beszédei 323. k. 9.)

N. E.

(Folyt. köv.)

T Á R C Z A.

A t r i e n t i z s i d ó.

Grosz Viktortól.

(Folytatás)

Ki írja le az atya fájdalmát! Mig mulandó, értéktelen földijav. kat, pénzt szerzett, azalatt a drágább és egyetlen kincsét, életének életét, egész szerencsáját veszítette el. — Hol keresse e nagy városban, ennyi ember között? Szegény gyermek! Nem volt sem barátja, sem védelmezője e tág falak között, csalárd ellenség, fanatizált, fölizgatott tömeg környezte, mely a zsidó gyermeket inkább lábbal tiporta volna szét, vagy az Etsch hideg hullámai közé dobta, mint segédkezet nyújtani.

Salamon kétségbe volt esve „Atyáim istene“, kiálta

„Abrahám, Izsák, Jákob istene! Hol van Benjamin? Hol gyermekeim?“

Adjátok vissza fiamat! Átkozott vagyok Izrael népe között; elszáradt törzs, átkozottabb mint hitsorsosaim szakála Adjátok vissza gyermekemet!“ Így rivalkodott a szegény Salamon, miközben szakállát tépte és port hintette fejére.

Barátai vigasztalni akarták őt, de közülök egyikét annyira megszállotta az üzérkedési szellem, hogy figyelmeztette a félbeszakított üzlet lezárására. Ekkor a harag és fájdalom lesújtá az elszomorodott atyát, a düh és kétségbeesés leghatalmasabb hangján ezt mondá: „Hogy halnál meg Mózes, nem kell pénz, nem üzlet, sem ezüst, sem arany, csak fiamat akarom, Benjaminget, vagy éhen halni,“ és könyzapor hullott a szerencsétlen szakállán végig.

Lázás gyorsasággal, ijesztő, merevült arczzal rohant szegény Salamon tova az utcán végig. A kiszabott 3 órából már kettő lejárt, csak még egy óra maradt fia fölkeresésére. A kívül csak találkozott, — noha nem sokan voltak, mert legtöbben a Sz. Maria Maggiora temploma körül álldogáltak, vagy a templom oltárai előtt térdeltek a zsinatért imádkozva, — de mindeniktől kérdé: „Nem láttad Benjamin fiamat, a kedves, aranyos szőkehajú gyermekemet?“

Kevesen méltatták feleletre, legtöbben pedig lába elé vagy szakállára köptek és csak igen ritkán kapott egy gunyteljes választ.

De mi sem tartóztatta Salamont, mi sem rettenté vissza; szaladgált az utcákon, betekintett az udvarba, kikutatá a fogadókat, a kereskedők sátrait, kifürkészte a legkisebb szögleteket, mint a gazdáját veszítette kopó. Már az utolsó óra is letelt, — de gyermekét megkellett találnia. Semmit sem kimélt, még a keresztény templomokba is berontott, noha ezáltal a megkövezés és agyonütésnek volt kitéve; de ez sem riasztá vissza. Leküzdött minden ellentállást, erős karjai keresztül törték a legsűrűbb néptömeget, melyek útját állták, a templom minden oszlopa és kápolnáját megvizsgálta, és mielőtt a gyülekezet haragja tettekben nyilatkozhatott volna, már eltűnt és üldözőit jól távol hagyta, nem halgatva az utána kiáltott átkokra.

Mig a szerencsétlen atya a legnagyobb szívfájdalmaktól és kétségbeeséstől gyötörve tévelygett, keresve Benjamin fiát, és minden érző kebelben a szomorúság és fájdalom érzetét keltve, azalatt a Sz. Maria Maggiora templomában a jámbor sokaságnak egy elragadtató látvány kínálkozott.

A világhírű zsinat, mely az egyház-szakadás megszüntetését tűzte ki föladatul, utolsó ülése befejezve lett. Számptalan hívők tölték meg a templomot, sűrű tömjénfüst lebegett a magas kupolában s elhomályosíták a tömérdek gyertyaláng fényét, mitől a főoltár csillogott.

A főoltár körül az egyház magas méltóságai foglaltak helyet arany és drágakövekkel diszitett ornatumokban, az érsekek és püspökök magas hivataluk jelvényeit tartva kezökben, a görbe arany vagy ezüst pásztorbotot, fejükön a fényes tiarával. Az ima megszűnt, és ünnepélyes csend lett. A zsinat elnöke a lotharingeni követ bíbornok, a többi bíbornok segítségével föllállt és vele az egész ajtatos gyülekezet. Az oltár legmagasabb lépcsőjéről emelkedett hangon kijelenté az egyház tiszteletére tartott zsinat, melyre az egész keresztény világ szemei 18 évig irányozva voltak, szerencsés befejezését, felszólítá egyuttal a jelenlevőket, hogy sorakozzanak a körmenethez, mely a sz. János templomába indul a Tedeum meghallgatására.

Még mielőtt a hívők a körmenethez sorakoztak volna, örülteként rohant a szerencsétlen Salamon egy utcából, az emberekkel zsufolva volt piaczon keresztül a sz. Maria Maggiora templom elé. — Tekintete félelmet gerjesztő, vérrel elborult szemei merevek, haja bozontos, szakála zilált, ruhája rongyolt volt. Lejárt már a harmadik óra is és még mindig Benjamin fiát kereste.

Már többen a polgárok közül és itt-ott egyes rendőrök, kik vele vad futásban találkoztak, reá szóltak:

„Zsidó már lejárt az idő, takarodj a városból, mert különben rosszul jársz!” De Salamon mindegyikre nem hallgatott, egy kérdésre vagy fenyegetésre sem felelt, mit hozzá intéztek.

Ha fölakarták tartóztatni, akkor minden akadályon, mit eléje gördítettek, erőszakkal nyitott magának utat, ő csak Benjamin fiát kereste.

Azon néptömeg, mely a templom előtt a körmenethez rendezkedett, sem tartóztatta föl a kétségbeesett atyát: sokan borzasztó tekintetétől rettentek vissza, azokat pedig, kik ezt nem tették, sebes futása és hegyes könyöke tolt ki az útból, nem törődve az átkok-, szitkok- és fenyegetésekkel.

Már majd minden utcát, teret, templomot kikutatott a szerencsétlen ember, hogy fiát fölkeresse, csak még egyet nem, a sz. Péter templomát és éppen odamenőben látjuk, midőn a sorakozó körmeneten utat tör magának.

Csaknem ájultan ért a templom nyílt ajtaja elé. Ekkor úgy tűnt föl neki, mintha a főoltár és a folyosókban terdeplők imáját, nyöszörgés zavarná meg.

Vére meghűlt, lélekzete, mely eddig keblét hatalmas hullámszában tartá, egyszerre elállt: egy perczig hallgatódzott a templom küszöbén, mintha előbb meggyőződnie akarna a hallott felől, ekkor egy sikoltás — egy keserves, velőtrázó jajgatás rezgeté meg a levegőt, mi a mellékoltárból tódult feléje, erre a szerencsétlen atya örülteként rohant a templomba.

(Vége köv.)

A tolerancia és a humanitás fogalmáról.

Mi a tolerancia és mi a humanitás a vallás életterén? Én e kérdésben, különösen a vallásos életet hangsúlyozom azért, mert nem csupán a különböző hitfelekezetek, — hanem a különböző nemzetiségek — és népfajoknak egymásiránti magaviseletére is vonatkoznak ezen szabadelvű fogalmak. De én most a tolerancia — és humanitásnak csak azon oldalát fogom megvilágítani, mely a vallásosságot érinti, még pedig azért, mert épen a vallásos élet terén, hol az emberek leggyakrabban használják a tolerancia és humanitás kifejezését, még mindig ingadozó a nyelvhasználat e két fogalomra nézve. — Még jelenleg sem értenek egyet a két szónak, de különösen a tolerancia értelmezése és jelentőségére nézve. Tolerancia egyenjogúság legyen és mégis csak türelem; felebaráti szeretetnek magyarázzák és mégis csak kimélelést jelent. Igen sok államban humanitással azonosítják és mégis a gyakorlati életben azzal többnyire ellentétbe hozzák vele. — Tiszta ismeretet e két fontos elvről csak úgy nyerhetünk, ha elfogulatlanul megvizsgáljuk először: mi a közös és mi a különleges a tolerancia és a humanitás gyakorlati célzatai — és eredményeiben; másodsor: mi képezi az emberi cselekvésnek tartalmát és belbecsét akkor, midőn ez toleranciát, és akkor, midőn ez humanitást gyakorol?

Egyes emberek és egész néptörzseknek békés egyesítése az állami és társadalmi életben minden vallás-különbség mellett is, ama közös nagy cél képezi, mely úgy a tolerancia mint a humanitás derék bajnokai előtt lebeg. — Ezen két elvnek célja és gyakorlati eredménye tehát szükségképen ellenkezők egy uralkodó államvallás kizárólagos törekvésével, minthogy ennek papi vagy világi képviselői már eredetileg részrehajlás miatt elvetik ezen egyesülést és minden polgártól egy és ugyanazon vallásformát követelnek. A tolerancia és a humanitás hirdetői pedig oly társadalmi állapotot tételeznek fel, mely szerint egy ország lakosai nem tartoznak többé egyenlő hitfelekezethez, és így ama nép- vagy államegyház, mely az összes polgárokat magában foglalja, már nem létezik. Az államegyház ekképen okoskodik: ki hitemet nem vallja, annak egyáltalában nincsen hite, tehát erkölcsös

életmódot sem viselhet, tehát jó polgár sem lehet; ugymint Ágoston a hirneves szentatyja is állítja: „Az eretnekek és pogányok erényei legfőlebb fényes, de megvetendő veszedelmes bűnök!”

Ellenben a tolerancia és humanitás hívei ezt mondják: „Kik hitünket nem osztják, azért becsületesen élhetnek és munkálkodhatnak országunkban; igen hasznos tagjai lehetnek a társadalomnak, derék hazafiak és hű polgártársak legeltérőbb dogmáik és szertartásaik mellett is!”

De mindazáltal óriás nagy különbség van a tolerancia és humanitás elve között. A toleranciának embere csakis a kiváltságolt egyház alapján mutatkozik, a humanitás hirdetője pedig annak ellenére, sőt annak dacára is működik. Az elismer egy az állam által különös előjogokkal felruházott hitformát, ez érellyesen tiltakozik ellene és elveti azt. — Az nagyon is ingatag frigyét köt a más hitűekkel, ez legbensőbbet és legszorosabbat. — A toleranciának elve a politikai hasznosság azon indokából fejlődött ki, hogy egy állam és társadalomnak épen nincs előnyére oly polgárokat üldözni, kirekeszteni vagy megölni, kik csupán hitnézeteikben térnek el a többségtől. Tehát azon korszakból való, midőn az uralkodó egyház jogilag még fenállott, de tényleg már nem; midőn a világi hatalmak által egyetlen egy hitfelekezet lett kitüntetve, azonban más hitfelekezetűek is lakták az országot. Miből egyzersmind az is következik, hogy mihelyt ama politikai hasznosság indoka megszűnt, még az ingadozó egyesülés is lasankint felbomlik; mert hisz az uralkodók csak bizonyos önérdékből csak ideiglenesen tartják azt fen. — E szerint a tolerancia nem az ész- és szívbéli műveltség, hanem az épen érvényes politikai jogoknak fogalmaként nyilatkozik, és így a tolerancia a l a n y a az állam, illetőleg az államhivatalnok!! A humanitás ellenben a tiszta vallásosság — és a bölcsészettnek szüleménye; világos és nyájas szem előtt, a vallásszabadság, szabad egyház a szabad államban lebeg. — A humanitás elismeri minden emberben az Isten szellemét, ezért bárkiben a hit őszinteségét és minden vallásalakban azon erőt, mely az erkölcsiség- és a polgárerényekre buzdít. — Így hát vallásos — és erkölcsi fogalomként nyilvánul a humanitás, meiynek a l a n y a természetesen kivétel nélkül minden jámbor, jó emberi egyéniség. — Ebből világos aztán az is, hogy a humanitás sokkal magasabb elv, mint a tolerancia; mert ha amaz a vallásos erkölcsiséghez, ez pedig a fennálló jogokhoz tartozik: úgy a toleranciát mindig alantabbi eszmeformákra kel helyezni, minthogy maga a jog is erkölcsiségből veszi az erejét. — Ezen általános fejtegetés után a megoldandó kérdés veleje a következő: Mi képezi az emberi cselekvés tartalmát és belbecsét akkor, midőn ez toleranciát, és akkor, midőn ez humanitást gyakorol?

A „tolerancia“ idegen szó mindig türelem, szenvedést t. i. valamely bajnak elviselését vagy megengedését jelenti. Rómában, úgy az ősi pogány, mint a későbbi keresztény Rómában, bajnak tekintették és tekintik most is: az államvallásból eltérő istenszolgálatokat megengedni; csak hogy legalább a pogány Rómában belátták, hogy kisebb ez a baj ama nagyobb szemben, mely szerint a vallás-kényszer által szüntelen elpártolás, lázadás és küzdelem mozdítatnak elő. — Valjon mi volt és mi volna tulajdonképen még jelenleg is ama baj? A vallásos eltérés! Ebből világos, hogy a türelmes ember vagy a türelmes állam nem észleli a vallásban fűdolognak a minden jámborságnak közös emberi tartalmát, hanem a különlegességeket; nem tekinti a hitben fűtényezőnek az általános és egyenlő isteni szeretetet az egész emberiség iránt, hanem azon részrehajlót, mely szeszély vagy más okból épen csak egy hitformát részesít kiváló előnyökben. — Így hát vallástalan sőt erkölcsstelen fogalom a tolerancia; így hát ki keli azt törülni a fennálló jogok sorából!! — De csak lassan, ne hamarkodjunk el itéletünket. — Mi valamely bajnak az eltűréséről be-

széltünk. — A ki eltűr valamit, az bajnak érzi ugyan az eltürt dolgot vagy állapotot, de nem tökéletes bajnak: különben el nem tűrné, hanem elhárítaná azt magától. Valami jó, legyen az bár igen csekély, mégis csak föltételeztetik ama bajban, minthogy elviselik azt. És valjon mi képezi ezen csekélyebb jót az eltürt idegen hitben? Ez nem lehet más, mint épen ama minden vallásosság közös tartalma: a szeretet Isten és emberek iránt. De hát oly kicsiny, oly csekély értékű e ezen közös jó? — Az állam által kiváltságokkal kitüntetett egyház persze semmiféle jót nem ismer el az idegen hitben; a kiváltságoló állam legalább valami keveset mégis talál benne. Ama szent Patriarcha — például — ki Lessingnek világhírű „Nathan“ című drámájában a kath. valláseszmét oly jellemzőn képviseli, minden más kijelentett vagy az ész-adta józan gondolkodásnak megfelelő hitet merő hihetlenségnek bélyegzi. — Ez persze a dolog lényegének teljes elferdítését jellemzi; azonban mikor az ember uralkodásra emelkedik, sok ily elferdített dolgot szokott elkövetni. — Ép azért hagyjunk fel egyelőre minden panasz- és minden ohajtással és iparkodjunk inkább tiszta ismeretet nyerni a kérdésben levő fogalmunkról. — Mi eddig a következőt találtuk; Ki toleranciát gyakorol, az saját vallásában is a fősulyt ennek különlegességeire fekteti — mint például a kiváltságolt keresztény egyházaknak államai a keresztény alapgogmákra — ennek folytán az idegen vallás megítélésénél is mindenekelőtt a különösségekre mint fődologra irányozza ő vizsgáló szemét; ezeket természetesen olyanoknak találja, melyek valásának formái- és szokásaitól majdnem egészen eltérnek, és emiatt a gyűlölet tárgyává válhatik előtte az idegen hitvallomás. A hasznosság indoka végre mégis rábirja őt, hogy nézze meg, vajjon nem rejlik-e legalább valami jó az idegen hitformában is? És ime! ő ilyen csekély jónak észleli abban is azon általános vallásos tartalmat, és akarva nem akarva, elegendőnek itéli azt arra, hogy az idegen hitet eltűrje. — De mi ezen türelemnek belbecse? Ki gyakorolja ezt? Mindenekelőtt az állam. — Az állam pedig mit teszi, midőn vallástürelemnek hódol? Ez akkor nem hagyja megölni, kirabolni meggyalázni a máshitűeket, természetesen ezeknek előszabva a parancsot, hogy ökszintén mindettől tartózkodjanak. — Így hát a toleranciának belértéke csak nemleges volna? Nem, van benne valami tevőleges is: az állami hatalom t. i. védelmezi a máshitűeket sértegetések- és erőszakozkodásoktól; továbbá megadja nekik a jogot külön nyilvános- vagy csak magán isteni tisztelet tartására, valamint arra is, hogy vallásos meggyőződésök szerint élhessenek mindaddig, míg ez az államtövenyekkel nem ellenkezik. — Csakhogy ilyenkor az állam szemelőtt tartja mindig a vallástürelemnek határát; azaz nem nyit a máshitűeknek époly széles jogkört mint a kiváltságolt egyháznak: meg nem engedi — például — a szabad áttérést az uralkodó vallástól a megtürt hifelekezetre; vagy pedig függővé teszi a világi államhivatalokra való kinevezést is a kiváltságolt hitvallomástól, stb. Mit jelent e szerint az oly gyakran nagy dicsérő szavakban hirdetett tény: ez a kultur-állam toleranciát gyakorol? Ez, valódi csekély érdemére szorítva, azt jelenti, hogy az állami kormányzat egy vagy több a kiváltságolt országtól eltérő hitfelekezethez néhány jogot adott, de épen sokkal kevesebbet, mint a kiváltságoltoknak.

(Folyt. köv.)

Dr. Rosenberg Sándor,
kaposvári főrabbi.

Történelmi adatok.

Chaszdai ibn-Sáprúth levelét nem közöljük tovább, miután az inkább Spanyolországra vonatkozó fontos adatokat tartalmaz, noha nevezetes kultur historiai adatokban is bővelkedik. De annál érdekesebb József kozár király héber nyelven írt válasza, mely, elhagyva a bevezetést, így hangzik:

József togarmi (Togarmi a kozárok ősatya) **királynak válaszólevele.**

Rabbi Chászdáinak, a számuizöttek fejének, ben Jiczchák ben Ezrának, a spanyolnak, kit szeretünk és tisztelünk.

Ezennel értesítlek, hogy tisztelt leveled mihozzánk eljutott a Nemezz-országból való rabbi Jákób ben Eliézer keze által, és mi örültünk neki és örvendtünk belátásodnak s bölcsességednek. Leveledben leírva találtam: hazádnak felvesét, szélességét s hosszúságát; a fölötté uralkodó Abd-Árráhmán származását és nagysága dicsőségét s fényét; mikép segítette őt az úr, hogy a keletnek tartományait meghódította, úgy hogy királysága hatalmának híre végtére az egész földön elterjedt, s a királyok mindnyájan megfélemlettek; mikép, ha Konstantinápoly követi nem jönnek igaz hírekkel s nektek királyságunk népeiről s a mi hitünkről híreket hoznak, ti ezt hazugnak tartjátok s nem hiszitek vala. Továbbá azt kérted, hogy tudassam veled az igazságot királyságunk és származásunk felől; mikép tértek át őseink Izráel hitére, mikép világosította fel Isten a mi szemünket s mikép zúzta szét ellenségeinket. Azonkívül tudni akartad: országunk területét, szélességét s hosszúságát; a körülöttünk lakó népeket, melyek velünk békében élnek, vagy háborút viselnek; és azt (akartad), hogy követünk, ha lehetséges, jönnének országotokba, hogy királyotok drága s kedves színe előtt tisztelegjenek — ki útjainak jósága által a szíveket magához vonzza, hogy őt szeressék és barátjaivá teszi cselekvéseinek igazsága által — mivel a népek azt mondják Izráelnek, hogy nincsen hely, hol uralkodása és királysága ne volna; s Izráel azért ennek hasznát venné, szíve ez által emelkednék, s volna mit felelnie, s ez tiszteletére és dicsőségére válnék azok előtt, kik azt mondják neki, hogy Izráel számára az uralomnak s királyságnak többé se maradványa se helye.

Mi most választ adunk néked minden egyes pontra nézve, mely iránt leveledben kérdezősködtél, örülvén néked s örvendvén bölcsességednek. Amit pedig országodra és a fölötté uralkodó királynak származására nézve fölemlítettél, ennek híre már elért hozzánk, mivel őseink közt barátságos levelezés folyt, mi iratainkban fenmaradt és országunk vénei előtt ismeretes. Mi így csak megújítjuk azt, ami őseink közt már ezelőtt történt, s ezt örökségül hagyjuk gyermekeinkre.

Leveledben azt kérdezted: melyik népből, melyik nemzetségből és melyik törzsből valók vagyunk? Tudd meg, hogy mi Jefethnek, és pedig Togármáh-nak vagyunk ivadékai. Őseinknek nemzetségi lajstromaiban úgy találtuk, hogy Togármáh-nak 10 fia volt, s ezek neve: Ugjur (vagy Agjur), Tiros, Avvar, Ugin, Bizal, Tárna, Kozar, Zagur, Bulgar, Szávir.

I R O D A L O M.

Mutatvány Dr. Klein Gyula szigetvári főrabbinak sajtó alatt levő talmud fordításából. A rabbi realizmusáról. (Berach. 5. b.)

Midőn Chija R. b. Aba megbetegedett, meglátogatta¹⁾ Jochanan R. s kérdezte: Kedvesek-e előtted ezen fenyítések? — Chija R. felelé: Sem azok, sem az ő jutalmuk.²⁾ Jochanan Rabbi: Nyujtsd ide kezedet!³⁾ — Chija R. odanyujtotta kezét és felépült.

¹⁾ על לנביה = felment hozzá, meglátogatta. — ²⁾ mely abban áll, hogy vétkei megbocsáttatnak. — ³⁾ A legújabb időben ismét gyakorlatba jött és „Massage“ név alatt ismeretes gyógyítási módszer több ezer éves multjával dicsekedhetik. Chinában „Kong-Fou“, Indiában „Shampoing“ név alatt már 2000 évvel a k. i. sz. előtt ismerték azt. A „Massage“ egyik neve az ugynevezett „fleurance“, mely abban áll, hogy a gyógyító a szenvedőt tenyerével simogatja. Lehot, hogy Jochanan R. ily módon gyógyította Chiját Mert fel nem tehetjük, hogy Jochanan R. valamely csoda-gyógyítást véghez vitt volna. hisz ismeretes azon kiölthatatlan gyűlölet, melylyel a rabbi a k. i. sz. első három századában működő csoda-orvosok ellen viseltettek. Juda R. p. o. annyira gyűlölte azokat, hogy az orvosok legjobbját is pokolba

Majd meg Jochanan R. megbetegedett; meglátogatván őt Chanina R. kérdezé: Kedvesek-e előtted ezen fenytések? — Jochanan Rabbi: Sem azok, sem az ő jutalmuk. — Chanina Rabbi: Nyujtsd kezedet! — Jochanan R. odanyujtá kezét és felépült. — De miért nem gyógyította meg Jochanan Rabbi magamagát? (mert a fenti elbeszélés szerint megtehetette volna?) — Lehet rá felelni, hogy a bilincsevert ki nem szabadíthatja maga-magát a börtönből. ⁴⁾

Eleázár Rabbi megbetegedvén, meglátogatta Jochanan Rabbi; s midőn észrevette, hogy sötét szobában tartózkodik, ⁵⁾ meztelenre levetköztette karját, mire a szoba fényben áradozott. (Jochanan R. híres szép fehér testü volt.) ⁶⁾ Látván most, hogy Eleázár R. sir, kérdezte: miért sirsz? tán azért mert nem foglalkozhattál ⁷⁾ kellőleg tórával? — hisz tanultuk: ⁸⁾ „Akár sokat, akár keveset, csak szívből eredjen;“ ⁹⁾ vagy tán azért, mert inségben élsz, ¹⁰⁾ hisz nem mindenki bővelkedhetik két asztalban (azaz két-féle ételben); vagy talán magtalanságod miatt? — lám ez tizedik fiam foga. — De Eleázár felelé: Ezen szépséget (t. i. Jochanan testét) siratom, hogy majdan földben fog rothadni. ¹¹⁾ — Jochanan R.: Ezért bizony sirhatsz; — s sirtak mindketten. Sirás közben kérdezte Jochanan Rabbi: Kedvesek-e előtted ezen fenytések? — Eleázár Rabbi: Sem azok, sem az ő jutalmuk. — Jochanan Rabbi: Nyujtsd kezedet! — Oda nyujtá kezét és felépült. ¹²⁾

ISKOLA ÉS NEVELÉS.

Az életpálya választása.

(Vége.)

Az anthropologiai, ethikai és társadalmi mozzanatokon kívül, melyek a szó tágabb értelmében nyilvánította, mivel állítása, miszerint טוב שרופאים לגיחהם csakis nevezettekre vonatkozhatik, nem pedig általában minden orvosra, hisz ő maga csak Sámuel orvos és híres rabbi ügyességének köszönhetette, hogy szeme világát el nem vesztette — ⁴⁾ Czéloz Nedar 7 b és Syn. 95 a-ra. — ⁵⁾ A szóban levő Eleázár nem lehet más, mint Eleázár b. Padat, a híres babyloni Amora, ki a 3-dik században a k. i. sz. sz. tanított. Azon időre esik a Sassanisták trónra lépése, mely a perzsa zsidókra nézve oly szomorú esemény volt, hogy Jochanan R. annak hallatára, hogy Ardeschir Babegan, az első Sassanista, királynak kikiáltatott, elájult. (Jebam. 63 b.) A táltosok, az ugynevezett maubadok befolyásuk tetőpontját érték el akkor, s ők voltak azok, kik a zsidókat szerfelett üldözték. Így p. o. nem volt szabad Zarathustra, a tűz istenének napján semmi házban világot gyujtani, mi Gittin 17 a-ből is kitészik, hol elbeszéltek, hogy a táltosok Rabba b. Chana szobájába betörték, mikor éppen betegen feküdt és hogy erőszakkal a gyertyát onnét elvitték. Jelen agádánk is hasonló eseményről szól. Jochanan R. — ugy lát-szik — éppen oly időben érkezett Babylonba beteg barátját meglátogatandó, mikor ott Zarathustra ünnepe megülték. — ⁶⁾ Baba mezia 84 a Jochanan R. női szépségét következőképen írja le: „Az izzasztó tűz fenytétől még ragyogó, új ezüst kelyhet töltsd meg piros gránátokkal, karimáját övezd körül piros rózsákkal, tedd aztán a kelyhet világosság és árnyék közé: ugy visszatükrözi az Jochanan R. szépségét.“ (V. ö. Berach. 20 a). — ⁷⁾ חפשא ג. שפשא = hatni, hetni; belőle származott חפשא = lehetsé es. שפשא g. az Aruchban csak főnévként e jelentéssel: akarat, említettik. Azonban bár a talmudban állításomat bizonyító más példát nem találtam, az említettből mégis eléggé kitészik, hogy חפשא, mint ige is használatban volt. חפשא tehát kiegészítendő ללמוד -dal, tanulhattál. — ⁸⁾ az áldozatokra vonatkozólag. — ⁹⁾ ובלבד שיכיון לנו לשמים = csakhogy szívét ég felé irányozza, = szívből eredjen. — ¹⁰⁾ אי משום מוונני = táplálékok (bani szükkölködés miatt. — ¹¹⁾ בלא בלא bibliai hebraismus: megöregedni (Móz. I. 17. 12.) innét: rothadni. — ¹²⁾ Az itt többször említett Jochanan Rabbi, ugyan azon híres, tiberiási Amora, ki sokhelyt Jochanan R. b. Napcha-nak nevezetik (szül. 199-ben, meghalt 279-ben). Ezen elbeszélésekből néhány érdekes, életrajzi adatokat, Jochanan éltének megismert-tésére meritbetünk. Megtudjuk belőlök először, hogy Jochanan R. orvos is volt, orvosi ismereteit valószínűleg az ugyanitt említett tanítójának, Chanina Rabbi b. Chamának ki 180—260 körül élt, köszönhetette. Chanina R. orvos voltát bizonyítja Joma 49 a. Eszerint a talmud azon kérdésére, vajon miért nem gyógyította meg Jochanan R. magamagát? — azon sokszor hangsúlyozott elvvel felelhetünk, miszerint a tanítványnak tanítója jelenlétében nem szabad döntvényt kimondania, illetőleg a tőle tanultat gyakorolnia. — Kitészik továbbá az is, hogy Jochanan R. valamikor Babyloniába utazott, mi ő részéről, ki még a Babyloniába való elköltözést is kivételes esetekben megengedte (Jerus. Syn. VIII. 266) nem csodálandó, — moha a palástinai tudósokouvrain lenézéssel viseltettek a babyloniak irányában. — Végre elkeseredett szívénél azon állításában, miszerint belpokol és magtalanság nem szeretetből eredt fenytések, meg nem ütközhetünk, ha meggondoljuk, hogy Jochanan R. már zsenge gyermekkorában szüleit elvesztette (Kidus. 31 b.), és hogy 10 fiának halála után csak egyetlen leánya maradt.

ben a paedagogia hatáskörébe tartoznak, csak néhány szóval akarok a szorosán vett paedagogiai mozzanatokról megemlékezni. A szülők nevelési kötelessége nemcsak abban áll, hogy a gyermekeknek éltök 12-ik évéig tartó testi és szellemi ápolásáról gondoskodjanak, hanem egyszersmind abban is, hogy gyermekeiket az önfenntartásra utalják, nekik vezetőül szolgáljanak s őket valamely speczialis életpályára előkészítsék.

A szülők nagy része nem sokat törődik a gyermekek ifjúkori nevelésével és életpályájuk választásával, és csak a véletlennek köszönhető, hogy néha ily terv és cél nélkül nevelt gyermekek idővel mégis a társadalom hasznos tagjává válnak. Ily gyermekek hasonlítanak az evező és horgony nélküli hajóhoz, mely a tenger színén a viharoknak kitéve, és a kormányozás hiányában gyakran elmerül. Némi szülő azon téves nézetből indul ki, hogy gyermekök azon pályára fog lépni, a melyet ők reá erőszakolnak, ráparancsolnak. Az ily nevelési módszer czélszerűtlen volta anthropologiai és ethikai szempontból egyaránt bebizonyítható. Az ily fiatal emberekből lesznek a kontárok, a kik sem önmagukkal, sem a világgal nincsenek megelégedve. Vannak ismét szülők, kiket a gyermek életpályájának választásánál téves liberalismus vezérel, azt híven, hogy e tekintetben csak a gyermek kívánsága lehet egyedül irányadó, megfélekedvén arról, hogy az tudatos észszerű hivatásválasztás, a cél és eszköz ismeretét, tapasztalatot és életbölcsestételez föl, tehát oly lelki állapotot, melyet egy 12—15 éves fiutól alig lehet követelni.

Legczélszerűbben járnak el e tekintetben azon szülők, kik arról gondoskodnak, hogy gyermekük testileg, szellemileg és erkölcsileg gyarapodjék, hogy előbb általános műveltséget szerezzen, s ugy nevelik, hogy később az élet minden viszonyához tudjon alkalmazkodni, hogy képes legyen az élet küzdelmeit győzelmesen kiállani, hogy legyen egy ugynevezett „self made man.“ Tanácsot adhatnak neki egyik vagy másik pálya választására, vezethetik különböző műhelyekbe, figyelmeztethetik oly könyvekre, melyek az emberi foglalkozásokat tárgyalják, mint pl. a „Dictionaire des professions ou guide pour le choie d'un état par Cherton Ed. Paris, Hachette 1880. 3. edition“ című könyvre; de szem előtt tartsák ilyenkor gyermekük képességeit.

A tanítónak különben is feladata lévén tanítványai egyéniségével megismerkedni, könnyű lesz tehát reá nézve a szülőknek jó tanácsot szolgáltatni és a tanulókat az életpálya választásánál utba igazítani. A tapasztalat azonban azt mutatja, hogy a tanítók nem igen iparkodnak tanítványaik képességét megismerni. Sőt gyakran az is történik, hogy a tanító indulatossága és tömérdek elfoglaltsága miatt hamisan bírálja meg tanítványát, s a legképesebb gyermektől is megtagadják a tehetséget. Így pl. a híres Linné fölött a tanárok igen rossz véleményben voltak s azt tanácsolták szülőinek, hogy adják mesterségre; míg végre nagybátya ismerte föl benne tehetségeit és a szülők engedelmével ismét más gymnáziumba küldte.

Bruhns Károly, a híres csillagásznál pedig éppen a tanítók, nevezetesen Kugland és Klauder bírálták meg helyesen egyéniségét, midőn az atyjánál mint lakatos dolgozó inasban a matematikai tehetséget fölfedezték s a szegény lakatosinasból csakugyan a lipcsei csillagászati intézet híres igazgatója lett.

A népiskola felsőbb s a középiskola alsóbb osztályai-ban az országban levő lovak és juhok számát s az állatok ismertető jeleit tanultatják a növendékekkel. Nem volna jobb és szükségesebb, ha a felsőbb népiskolai tanulókkal azon kellékeket, tulajdonságokat, előnyöket ismertetnék meg, melyek minden hivatással járnak, s hogy hány kézműves, orvos, ügyvéd stb. van Magyarországon.

Tehát az életpályák természetrajzát és statisztikáját kellene a felszűrődő ifjuság-

nak előadni. Pesten pl. még néhány évvel ezelőtt 1424

őstermelő között volt	123 zsidó
2508 korcsmáros között	463 „
4430 szabó között	1638 „
2903 asztalos között	22 „
1169 kovács között	44 „
800 ács között	87 „
1875 kőműves között	3 „ és
9983 kereskedő között	5436 „

(Lásd Kőrösi József „Sz. k. Pest városa statisztikai hivatalának közleményei IV.“ című művét. Sapienti sat)

A paedagogiai hibák közé sorolandó továbbá, hogy a tanoncok nagyon gyakran önmagukra vannak hagyatva, s ennek következtében testileg és erkölcsileg tönkre mennek. Az inasokat gyakran dajkául, házi szolgálul s más hasonló munkákra használják. E szerint nem csoda, ha a szülők irtóznak azon gondolattól, hogy gyermeküket kézművesnek szánják, s ha a gyermekeknek sincs kedvük az ily foglalkozáshoz. Minden gyáros, minden mester legyen munkásainak tanítója és nevelője.

Boldogult báró Eötvös József indítványa és felhívása szerint minden városban és faluban nevelészetű egyesületnek kellene alakulni, melyeknek feladata a tanoncok fölötti felügyelet volna.

Oly tanműhelyeket is kellene állítani, a hol a tanoncok foglalkozásuk gyakorlása mellett némi elméleti ismereteket és erkölcsi műveltséget is sajátíthatnának el stb. Végül még egy megjegyzés.

Ezen cikk írása közben mindinkább meggyőződtem arról, hogy mily nagyfontosságú a kérdés a szülők, tanítók és államférfiakra nézve, s mégis mily fölületesen volt ez eddig tárgyalva a paedagogiai könyvekben és a népszerű napilapokban; pedig mily sokat és lényegest lehetne e fölött még írni.

E lapok tere azonban sokkal szűkebb, mintsem a kérdést itt tüzetesebben tárgyalhatnók. Cikkszem közlése által csak a szülők, paedagogusok és államférfiak figyelmét kívántam e tétel fontosságára felhívni. Ha ez sikerült, akkor célom el van érve s fáradságom eléggé megjutalmazva.

„Alle für jeden ist Menschenrecht,
Jeder für alle ist Menschenpflicht.“

mondta Jakoby, a szabadelvű és rettenthetlen poroszországi képviselő; én tehát e sorokkal csak kötelességet vélttem teljesíteni.

Lederer A.

LEVELEZÉSEK.

Nyílt levél a „Szombati ujság“ szerkesztőségéhez.

Rajecz, 1882. január 20.

Tisztelt szerkesztőség!

Sokoldalú elfoglaltságom daczára mégis sietek becses levelére válaszolni, leveletem ez alkalommal engedhetőnek szélesebb alapra fektetem, mint azt közönséges körülmények közt tettem volna, ez csak az ügy fontossága miatt történik. — Azon megtisztelő előzékenységet, melylyel ígéretemet fogadta, hogy lapját támogatni akarom, szívesen veszem, egyszersmind nem késem kinyilatkoztatni, hogy teljesen osztozom azon nézetében, hogy legalább egyelőre a besorozott szellemi munkások által szolgáltatandó munkálatok, úgy tartalmukra mint irányukra nézve közhasznuak kell hogy legyenek.

Ezt opportunitási szempontból teljesen elismerem. De a baj nálam is megtörtént már. Vajudtam én is, még mielőtt — megvallom indokolt — figyelmeztetése megérkezett — *בי היות הנה* — még pedig tudományilag, s a szülött tán nem is — egér.

No de mit sem tesz, ezzel még nem ártottunk a jó ügynek, és ez egyszer a tiszt. szerkesztőség tiszta tudományos kirándulásomat majd csak megbocsátja.

Majd hozzászólok a hazai zsidóság fontos közérdekű kérdéseire is, még pedig — biztosíthatom — nyíltan, férfiasan, mint az az ilyféle kérdések komolyságánál fogva, minden a zsidóság érdekeit szíven hordozó férfitól jogosan követelhető.

Mert valóban hasztalan s nem is eszélyes törekvés volna, ama mindinkább szembetünőbbé váló jelenség előtt elzárkózunk, hogy az érdeklődés hitvallási életünk fejlesztése iránt általában csökkenőben van.

Lehetetlen észre nem vennünk, hogy a lezajlott utolsó években a semmittevés s a közömbösség kora nagy mérvben érte kitünőségeinket s hogy a közönyösség férge a hazai zsidóság beléletébe mindinkább befészkelődik. És ha felekezeti vezérférfiai még idejekorán nem kelnek a legértékesebb vívmányainkat megsemmisítéssel fenyegető veszély elhárítására, bizony csakhamar veszendőbe fognak menni.

Lehet, hogy a közelmúlt években a hazai zsidóság kebelében kitört, szomorú hatású meghasonlás, s e viszályból származó ellenszenves törekvések tevék annyira érzéketlenné hazánk kiválóbb férfait a zsidóság speczialis ügyei iránt, és én ezt valószínűnek is tartom, annyival is inkább, mivel nem akarom rólok föltenni, hogy rossz akarat, vagy — a mi még rosszabb volna — a zsidóság iránti ellenszenv befolyásolja a zsidóság azon férfait, kik azt képviselni hivatva vannak. De bármi legyen is oka e sajnos jelenségnek, tény, hogy a hazai zsidóság kebelében a tespedés és hanyatlás mindinkább nagyobb mérveket ölt s hogy mindkettő befurakodik a döntő körökbe s így a hitközségek jóllétét s intézményeik fejlődését nagyban akadályozza. Biz itt valamit tenni kell! Ez kétséget sem szenved.

Meg is indultak önök áldozatkészségesen, fennen hirdetvén válialatuk magasztos célját, és én, ki egy perczig sem kételkedem abban, hogy jelesebb férfaink még mindig érdeklődnek a zsidóság közügyei iránt, hiszem, hogy az önök által megpendített üdvös eszmét, hogy t. i. a hazai zsidóság egy külön, speczialis organum által képviseltesse magát, méltányolni is fogják, s hogy a zsidó közönség műveltjei készséggel s elismeréssel fogják önöket nemes törekvésökben anyagilag és szellemileg támogatni. Hisz, ha jómódu hitsorsosaink disztermőkben fényes estélyeket tudnak rendezni, miért ne áldoznának a zsidó ügyek támogatására néhány fillért!

Azért csak bátran előre! Ha szenderegnek is még hazánkban a zsidóság jobb elemei, majd felkeltjük őket édes álmukból, ismételten s minduntalan tudatva velök kötelességöket és azt, hogy az ellenség a küszöbön van.

Igaz, hogy szomorú tapasztalásokat tesznek mindazok, kik hazánkban zsidó hitfelekezeti lapot indítanak meg, s hogy roppant nehézségekkel kell megküzdeniök, de azért csüggedniök még sem szabad, nem is kell. — Hadd lássuk, ha vajjon most, midőn rágalom, fajgyüöltség, rossz akarat lassan bár, de rendszeresen rágódik a zsidóságon, sorakoznak-e kiválóbb, befolyásos embereink egy oly zászló körül, mely férfias nyíltsággal kíván minket egyesíteni állásunk s jogaink megszilárdítása céljából.

Reményelem, hogy azt a zsidóságot, mely évezredek óta a legváltóságosabb helyzetek közt tudott magának jogot biztosítani, az antiszemiták gyalázatos támadásai, a melyekkel a tizenkilencedik századot oly nyilvánosan arcul csapták, sem fogják tönkre tenni. Mind a mellett tény, hogy a jövő homályosodni kezd s hogy a bekövetkezendők sötét képei előre vetik árnyékukat. Nem látják ezt hitsorsosaim? Lehetetlen. Most még van idő, most még elébe állhatunk az árnyak, mielőtt habjai föltűnk összecsapnának. Sorakozzunk tehát!

Azt sem akarom elhallgatni, hogy vannak a lap külső alakjára nézve némi megjegyzéseim. Én ugyanis célszerűnek tartanám, ha a lap hetenkint kétszer, vagy legalább nagyobb, terjedelmesebb alakban jelennék meg; továbbá hogy két részre osztassék, melynek egyike ivnyi

terjedelemben a közérdekű dolgokat tartalmazná, a másik félírvnyi terjedelmű a tisztán tudományos résznek volna szánva, ez esetben természetesen az előfizetési árt is fel kellene emelni. Jónak látnám azt is, hogy azt az ártatlan három szócskát: „megjelenik minden szombaton“ kitörölnék a lap homlokáról*), mert a nagy tömegnek, melynek sejtelve sincs a szerkesztési kezeléstről, sehogy sem fér a fejébe, miként történhetik az, hogy a lap pénteken küldetik szét, mikor homlokán hirdeti, hogy szombaton jelenik meg. — Persze, hogy könnyű eziránt a felvilágosítást adni, a mint már adták is a lap egyik számában, de hisz tudják önök, hogy nem minden interpelláló veszi helyeslőleg tudomásul még a legindokoltabb választ sem. De ezen megjegyzéseim, mint említém, tisztán alaki természetűek s a dolog lényegén elvégre mitsem változtatnak. Igen jól tudom, mily legyőzhetetlen nehézségekkel kell megküzdenie egy zsidófelekezeti hírlapvállalatnak annak megjelenése kezdetén; de tudom azt is, hogy a lap kibővítése a közönség pártfogásától függ, ez pedig még a jövő mély titka.

Remélem, hogy hazánk zsidó közönsége saját jól fel fogott érdekében kellőleg méltányolni fogja nemes kezdeményezésüket s lehetővé teszi majd, hogy minél szélesebb alapra fektethessék megindított érdemes vállalatukat.

Ily reményben zárom nyílt leveletem azzal a felhívással, melyet hazánk nagy hazafia Somssich Pál az állam-budget tárgyalása alkalmával mondott beszédében hangoztatott: „teljesítsük kötelességünket!“

Maradok kiváló tisztelettel

Schneckendorff Bernát,
rajeczi rabbi.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Oroszországi zsidóüldözések.** Mindinkább bebizonyul, hogy az orosz zsidóüldözéseknél a hatóságok is közreműködtek, vagy a mi nem kevésbé vétkes, közönynyel nézték a garázdálkodásokat. Ezt illetőleg írják Varsóból: Hiteles forrásból értesültem, hogy egyik magasrangu rendőri hivatalnok a helybeli zsidó község előljáróját nem rég az iránt biztosította, hogy a zsidóüldözések nem fognak többé ismétlődni. Erre az előljáró azt felelé: Hiszen mult nyáron is azt mondotta, hogy nálunk a zsidóüldözés lehetetlen s ime mégis megtörtént. Igen, mondá a rendőrhivatalnok, de az egészen más, mert ezt a kormánynak a lengyelekkel szemben való politikája megkívánta, hát meg kellett történnie. Az ily politika miatt, viszonzá az előljáró, ezer meg ezer ártatlan embert tesznek nyomorultá szerencsétlenné? A rendőr hivatalnok egész hidegen. Hát a háboruban nem tesznek ezeket szerencsétlenné a politika miatt?! — A londoni „Pall Mall“ című lap, Gladstone minis-terelnök legmeghittebb közlönye, melyről e szerint föl nem tehető, hogy az oroszok iránt elfogult, egy szemtanu tudósítását közli az oroszoknak a zsidókkal szemben elkövetett garázdálkodásairól. A tudósító született angol, protestans vallású s zsidókkal semmiféle rokonságban nem áll; évek óta nagykereskedést folytat Kiebben. E városban egész házsorokat látott, melyek annyira le voltak rontva, hogy bennök lakni nem lehetett. A hatóságok mindenkép meggátolták, hogy a garázdálkodásokról való hírek el ne terjesztessenek, de a tudósító a leghatározottabban állítja, hogy a hatóságok meg sem kísérelték a csöcseléket ved munkájában megátolni. A gyilkosságok számít tudósító nem tudja meghatározni, de más tudósítások harminczra teszik. A hatóságok bűnös tétlenség e világosan be van bizonyítva, s azon ürügy, hogy a nép és katonaság közti összeütközést akarók kikerülni, megczáfolja az a tény, hogy tudósító által felhozott esetben egy zsidó ház rubelyni ajándékkal rá bízta a katonatisztel, hogy két katonát adott melléje, kik

*) Már meg is történt. Szerk.

aztán egy egész sereg csöcseléket akadályoztak meg a fosztogatásban míg más, a vásártéren felállított katonák nyugodtan nézték a többi házak fosztogatását. Azon fölül be van bizonyítva az is, hogy katonák, rendőrök, sőt egy katonatiszt is részt vett a fosztogatásban. Kievez közelében levő néhány községben kisebb katonai csoportok egész nyíltan egyesültek a fosztogatókkal.

Lederer jubilaem. Éppen lapunk zártakar vettük az orsz. magyar izr. tanító-egyesület „Értesítőjé“-t, melynek vezércikkében a lap felelős szerkesztője, Seligmann Eleázár azt indítványozza, hogy Lederer jubilaemát ne külön, hanem az intézetével együtt ünnepeljék meg. Ez indítványra idő rövidsége miatt csak annyit jegyzünk meg, hogy noha tanító és iskola egy elválaszthatatlan egészet képez, szerintünk még sem lehet a két ünnepélyt egyesíteni; nem pedig azért, mert az intézet, melyben L. fővárosi működését megkezdette, már nem létezik többé, L. sincsen többé abban az állásban, melyben idejövetelekor működött. S eltekintve attól, mindenki el fogja ismerni, hogy egy intézet életében sokkal csekélyebb a 25 évi időtartam, mintsem megünneplésre méltó volna, miglen a munkás ember életében az ily időtartam csak ritkán ismétlődik még egyszer. Van ugyan még más ok is, mely e két ünnepély összeegyeztetése ellen szól, de szem előtt tartva a „nomina et exempla sunt odiosa“ közmondást, ezekre ezuttal nem reflectálunk.

Ez alkalommal nem hagyhatjuk említetlenül, hogy az ünnepélyt illető mozgalmat úgy amint megindult, nem tartjuk czélszerűnek. Igaz hogy L. legfőbb érdemei a tanítóképzés terén keresendők s azért kell, hogy a jubilaem iránt érdeklődők tanítók legyenek: de vannak ő néki még egyéb érdemei is, melyeknél fogva az ünnepély másokat is érdekel. A fővárosi zsidó tanügy emelésében L. nek nagy része van; tanuskodik erről azon tény, hogy a germanisatio céljából fölállított intézet már alatta vált nemzeti szelleművé s hogy egykori tanítványai, akik közül sokan igen tekintélyes állásban működnek, egytől egyig jó hazafiak. — A hazai tanügyi irodalom emeléséhez nem csekély mérvben járult Lederer is; művei az egy nevelés-tanán kívül, mely csak a zsidókat érdekli, mint közbecsüek. Utóbbi években pedig kiváló szolgálatot tett a tanügynek a kormány által kiadott tankönyveknek németre való átdolgozásával. — S kinek érdeme az, hogy a magyar zsidó tanítóság közt némi közszellem uralkodik? Senki másé, mint Ledereré, ki nemcsak tanári intései s példája, hanem az országos izr. tanítóegyesület megalapítása által teremtette azt meg. — A Lederer-jubilaem tehát nemcsak volt tanítványait, a képezdebélieket és elemi iskolákat egyaránt illeti, hanem illeti az ép úgy a közoktatási kormányt, a pesti izr. hitközséget, az orsz. izr. tanító-egyesületet, az ország összes képezdei tanárai, a hazai zsidó községeket, de még az egész magyarországi tanítóságot is. — Mind-ezeket nem csupán tanítványi hálaérzetből mondom el; mint tanító s az ő szellemében működő tanító, de különösen mint ember, ki az embert működése szerint szokta megítélni, tartottam kötelességemnek ezen észrevételeimet az ideiglenesen megalakult rendező bizottságnak és a föl-sorolt testületeknek figyelmébe visszaidézni azon reményben, hogy az érdemes s köztisztületben álló férfiu iránt való elismerésük és hálájuk adóját érdemeihez méltóan le fogják róni.

— **Náthán Izsák**, (ר' יצחק רשפיץ) az egykori hirneves héber könyvkereskedő, meghalt január 30-án életének 101. évében. A boldogult, ki egészen az utolsó napokig jó egészségnek örvendett, a főváros legjótékonyabb emberei közé tartozott. Gyermekei nem voltak, miért is rokonait részé-síté atyai gondoskodásban, s azokat egytől egyig állásba is helyezte. Igen jellemző reá nézve az is, hogy 70 éven át lakott a marokkói házban. Béke lengjen porai fölött!